

ЕКОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ

ENVIRONMENTAL COMPETENCE AS THE BASIS FOR FORMING THE RESPONSIBILITY OF FUTURE OFFICERS FOR ENVIRONMENTAL SAFETY

Мета статті полягає у обґрунтуванні проблеми екологічної компетентності майбутніх офіцерів та її впливі на формування відповідальності за екологічну безпеку у майбутніх офіцерів. Проаналізовано сутність екологічної компетентності майбутніх офіцерів на соціокультурному аспекті екологічної відповідальності. Визначено, що екологічна компетентність є основою формування відповідальності за екологічну безпеку у майбутніх офіцерів. З'ясовано, що екологічній компетентності майбутніх офіцерів сприяє застосування інноваційних методів навчання. Важливим аспектом вирішення проблеми екологічної компетентності є розвиток екологічної свідомості. Важливим аспектом екологічної компетентності є підготовка до прийняття екологічних рішень. Екологічна компетентність майбутніх офіцерів має важливе значення для збереження довкілля, зменшення негативного впливу військової діяльності на природні ресурси та екосистеми. Специфіка екологічної компетентності майбутнього офіцера зумовлена особливостями його службової діяльності й полягає у формуванні відповідального ставлення до виконання службових обов'язків, високих моральних та громадянських якостей. Виявлено, що брендинг забезпечує підвищену увагу до екологічної компетентності майбутніх офіцерів як основи їх екологічної відповідальності. Зроблено висновок, що екологічна компетентність кожного військового сприяє підвищенню обороноздатності держави в цілому. Обґрунтовано, що для формування відповідальності за екологічну безпеку у майбутніх офіцерів необхідно: 1) розробити та впровадити комплексну програму формування екологічної компетентності майбутніх офіцерів; 2) забезпечити методичне та ресурсне забезпечення навчального процесу з екології; 3) залучати до викладання екологічних дисциплін різних фахівців; 4) проводити масові заходи з питань екології та військової діяльності; 5) співпрацювати з природоохоронними організаціями та органами державної влади з питань екології тощо.

Ключові слова: екологічна компетентність, екологічне виховання, екологічний світогляд, екологічні знання, екологічна відповідальність, екологічна безпека, майбутні офіцери, вищі військові навчальні заклади.

The purpose of the article is to substantiate the problem of environmental competence of future officers and its influence on the formation of responsibility for environmental safety in future officers. The essence of environmental competence of future officers was analyzed. The sociocultural aspect of environmental responsibility was noted. It was determined that environmental competence is the basis for the formation of responsibility for environmental safety in future officers. It was found that the environmental competence of future officers is facilitated by the use of innovative training methods. An important aspect of solving the problem of environmental competence is the development of environmental awareness. An important aspect of environmental competence is preparation for environmental decision-making. Environmental competence of future officers is important for the preservation of the environment, reducing the negative impact of military activities on natural resources and ecosystems. The specificity of the environmental competence of the future officer is determined by the specifics of his official activity and consists in the formation of a responsible attitude to the performance of official duties, high moral and civic qualities. It was found that branding provides increased attention to the environmental competence of future officers as the basis of their environmental responsibility. It was concluded that the environmental competence of each military contributes to the increase of the defense capability of the state as a whole. It is substantiated that in order to form responsibility for environmental safety in future officers, it is necessary to 1) develop and implement a comprehensive program for the formation of environmental competence of future officers; 2) to ensure methodical and resource support of the educational process in ecology; 3) involve various specialists in teaching environmental disciplines; 4) conduct mass events on environmental issues and military activities; 5) cooperate with nature protection organizations and state authorities on environmental issues, etc

Key words: ecological competence, ecological education, ecological outlook, ecological knowledge, ecological responsibility, ecological safety, future officers, higher military educational institutions.

УДК 378.6.017

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.2.41>

Сьома Б.Б.,

ст. викладач кафедри управління повсякденною діяльністю військ та тилового забезпечення Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Екологічна криза, з якою стикається людство, робить проблему екологічної компетентності надзвичайно актуальною для всіх сфер життя, включаючи військову. Екологічні проблеми сьогодення, такі як забруднення довкілля, виснаження природних ресурсів, ставлять перед Збройними Силами України (ЗСУ) нові виклики. Збереження екологічної безпеки стає важливою складовою національної безпеки, а відповідальність за її забезпечення

лягає на плечі військовослужбовців. Майбутні офіцери, як лідери та командири, повинні мати глибокі знання з екології, розуміти принципи природоохористування та бути готовими до прийняття рішень, що мінімізують негативний вплив на довкілля.

Деякі теоретичні питання проблеми формування екологічної компетентності та відповідальності відображені в роботах Л. Білик [1], О. Герасимчук [2], Ю. Головні, В. Ільченко, О. Трубей [3], А. Сваричевської [5], Н. Трофімчук [6] та ін.

Під час аналізу наукової літератури з проблем екологічної підготовки нами відмічено, що на сучасному етапі отримали поширення така проблема як екологічна відповідальність. Філософські засади цієї проблеми, як етики відповідальності, заклав Г. Йонас у книзі «Das Prinzip Verantwortung. Versuche einer Ethik für die technologische Zivilisation» [4]. В основі його концепції використовується категорія «відповідальність» як форма реалізації усвідомленої необхідності у діяльності особистості.

Дослідники зауважують, що, нарівні з екологічною компетентністю, необхідно вирішити проблему формування відповідальності за екологічну безпеку у майбутніх офіцерів ЗСУ. Якщо екологічна освіта людини визначається сукупністю її знань про особливості взаємодії суспільства з природою, то екологічне виховання має набагато складніший зміст. Воно, крім екологічних знань, включає в себе широкий спектр найрізноманітніших людських якостей і характеристик, певний світогляд і світосприйняття, моральні, правові, екологічні, соціальні принципи та норми. Тому воно не мислимо у відриві від естетичної, моральної, правової освіти та виховання. Не злічити прикладів варварського ставлення до природи людей екологічно освічених. Екологічне ж виховання передбачає формування таких гуманістичних якостей особистості, які, ставши її внутрішнім надбанням, функціонують у практиці повсякденного життя як внутрішній регулятор і контролер поведінки людини. Екологічно вихована людина не з примусу, а саме з принципів не дозволяє собі заподіяти шкоду природі. Екологічне виховання сьогодні є вирішальною умовою запобігання подальшій деградації природного середовища, забезпечення коеволюції природи й суспільства, такого симбіозу суспільства й природи, в якому подолано загрозу екологічної кризи, а людина та природа перебувають у стані гармонійної рівноваги.

Проблемам військової екології присвячене дослідження «Requirements for the environmental protection officer of the Ukrainian Armed Forces in view of NATO guidance documents», в якому розглядається питання екологічної безпеки військ. Чому саме екологічної безпеки? Тому що забезпечення екологічної безпеки військ разом з охороною навколишнього природного середовища є основною складовою військової екології [7].

Аналіз педагогічних досліджень показав, що у більшості випадків дослідники зосереджуються на процесі екологічної підготовки здобувачів у закладах вищої освіти, а проблему взаємозалежності екологічної компетентності та відповідальності майбутніх військових фахівців за екологічну безпеку у публікаціях представлено недостатньо.

Мета статті полягає у обґрунтуванні проблеми екологічної компетентності майбутніх офіцерів та її вплив на формування відповідальності за екологічну безпеку у майбутніх офіцерів ЗСУ.

Виклад основного матеріалу. Для забезпечення екологічної безпеки військ важливим є прийняття правильних і аргументованих рішень командирами і начальниками, для чого бажано мати певні критерії оцінки загрози для життя і здоров'я військовослужбовців та стану навколишнього природного середовища у процесі здійснення військової діяльності. Формування екологічної компетентності майбутніх офіцерів – це складне завдання, яке потребує комплексного підходу. Дослідниця А. Сварічевська розглядає екологічну компетентність майбутніх офіцерів у розрізі екологічної безпеки як «...здатність і готовність особистості адекватно сприймати навколишню дійсність в єдності природних зв'язків, вирішувати професійні завдання на основі сформованих екологічних знань, умінь, навичок, досвіду дбайливого ставлення до навколишнього соціоприродного середовища, дотримання правил і заходів екологічної безпеки під час виконання посадових і службових обов'язків» [5].

На соціокультурному аспекті екологічної компетентності у своєму дослідженні наголошує О. Герасимчук як здатності «...сприймати навколишню дійсність в єдності природних та соціокультурних зв'язків, на основі сформованих знань, вмінь, навичок, досвіду, особистісних якостей, адекватно розв'язувати в процесі своєї професійної діяльності екологічні завдання та проблеми взаємодії суспільства та природи, відповідально ставитись до своїх професійних обов'язків, яка має міждисциплінарний, універсальний, інтегральний та соціокультурний характер [2].

Екологічна компетентність як основа формування відповідальності за екологічну безпеку у майбутніх офіцерів ЗСУ включає різні аспекти.

У першу чергу це оновлення навчальних програм екологічної підготовки курсантів вищих військових начальних закладів. Зокрема, включення тем щодо світоглядних екологічних засад, природокористування, екологічного законодавства та права, екологічної відповідальності та менеджменту. За освітньо-професійною програмою підготовки майбутніх офіцерів визначена структура екологічної компетентності. Це система спеціальних екологічних знань, вмінь, досвіду раціонального природокористування на основі базових екологічних компетенцій; вміння виявляти, оновлювати, систематизувати свої екологічні знання; вміти з'ясувати суть екологічної проблеми, визначати причини і шляхи їх розв'язання на національному та світовому рівнях; вміння виявляти зв'язки між минулими та сучасними екологічними проблемами, прогнозувати їх на довготривалу перспективу; вміння застосовувати набуті екологічні знання в практичній діяльності тощо.

Екологічній компетентності майбутніх офіцерів сприяє застосування інноваційних методів

навчання. Зокрема Л. Білик вважає, що саме використання інноваційних технологій та науково-дослідної роботи мають виховати екологічну відповідальність, як прояв свободи людини в умовах екологічної необхідності [1]. Результативним є застосування інтерактивних методів, таких як ділові ігри, кейси, проекти, моделювання, для кращого засвоєння знань та розвитку практичних навичок.

Важливим аспектом вирішення проблеми екологічної компетентності є розвиток екологічної свідомості. Інтеграція ціннісних орієнтирів у внутрішньоособистісний вимір з метою реалізації природоохоронних обмежувальних стратегій, усвідомлення системи моральних переконань та стійких форм моральної поведінки у контексті особистісної екологічної відповідальності [6]. На думку Г. Йонаса екологічна відповідальність постає як «етика трансцендентної відповідальності», яка базується на властивому людині почутті відповідальності. Науковець значно розширює сферу, межі, носіїв відповідальності. Відповідальність спрямована як на сьогодення, так і на віддалене майбутнє [4]. Таким чином, на основі цієї теорії екологічна відповідальність майбутніх офіцерів - це відповідальність військових за майбутнє та безпеку людства. Вона передбачає формування у майбутніх офіцерів відповідального ставлення до природи, розуміння важливості збереження довкілля для майбутніх поколінь.

Ще одним аспектом екологічної компетентності є підготовка до прийняття екологічних рішень. Ми підтримуємо позицію А. Сварічевської, що насичення змісту дисциплін технологічного блоку комплексом практично орієнтованих завдань екологічно-правового змісту сприятиме формуванню вмінь майбутніх офіцерів моделювати ситуації і завдання екологічно-правового характеру у віртуальному і реальному просторі й оволодінню способами їх вирішення, відпрацюванню навичок дій у рамках правового поля в стандартних і нестандартних екологічних ситуаціях, що передбачає підсилення діяльнісного компоненту освітнього процесу [5, с. 145]. Майбутніх офіцерів потрібно навчити оцінювати екологічні ризики, розробляти та впроваджувати заходи з мінімізації негативного впливу військової діяльності на довкілля.

Екологічна компетентність майбутніх офіцерів має важливе значення для збереження довкілля, зменшення негативного впливу військової діяльності на природні ресурси та екосистеми. Специфіка екологічної компетентності майбутнього офіцера зумовлена особливостями його службової діяльності й полягає у формуванні відповідального ставлення до виконання службових обов'язків, високих моральних та громадянських якостей. Екологічна компетентність формується у процесі професійної підготовки. Ми приймаємо позицію О. Герасимчук, що це «неперервний послідовний

процес, що починається суто навчальною діяльністю і продовжується в навчально-професійній діяльності, в якій моделюються ситуації майбутньої професійної діяльності» [2]. Розв'язуючи проблемні ситуації, моделюючи їх наслідки курсант поступово стає екологічно відповідальним.

Не останнє місце займає і така здатність, як демонстрація відповідального ставлення до довкілля та дотримання екологічних норм. Просування ідеї екологічного брендингу необхідно не лише в умовах сталого розвитку економіки [3]. У часи воєнних конфліктів, коли екологічні небезпеки супроводжуються емоційними переживаннями, екологічна відповідальність військових сприяє підтримці іміджу Збройних Сил. Тому брендинг забезпечує підвищену увагу до екологічної компетентності майбутніх офіцерів як основи їх екологічної відповідальності.

Разом з тим, екологічна компетентність кожного військового сприяє підвищенню обороноздатності держави в цілому. Війни за своєю суттю є руйнівними не лише для населення, а й для навколишнього середовища. Тому у майбутніх офіцерів необхідно сформуванню здатність діяти в умовах екологічних катастроф та інших екологічних ризиків. Коли метою операції є застосування бойової сили для досягнення стратегічних цілей, то вплив на навколишнє середовище буде неминучим. Однак навіть у бойових операціях високої інтенсивності слід враховувати питання захисту середовища. Метою захисту в цьому випадку є запобігання або пом'якшення негативних наслідків військової діяльності шляхом прийняття відповідної практики та процедур. Для цього командири повинні знати, як військова діяльність впливає на навколишнє середовище. В арміях країн НАТО передбачені посади офіцерів з екологічної безпеки (Environmental Officer). Мета дій офіцера з екологічної безпеки включає наступне: захист та контроль водних об'єктів – шляхом мінімізації ризиків забруднення, ерозії ґрунту та підтоплення; уникнення шуму та вібрації – шляхом мінімізації порушень, спричинених шумом та вібрацією; захист ґрунтів – шляхом виявлення, зменшення, управління та пом'якшення виникнення загроз для ґрунту, які можуть зменшити його різноманітність або якість; збереження біорізноманіття шляхом захисту середовища існування біологічних видів та сприяння можливостям покращення та збереження дикої природи. Ризики, пов'язані із зусиллями з охорони навколишнього середовища, розглядаються окремо до, під час та після військових дій [7]. Тому до компетентності майбутніх офіцерів входить здатність забезпечити інтеграцію управління екологічним ризиком у загальне планування військових дій.

Екологічна компетентність майбутніх офіцерів – це інвестиція в майбутнє. Це дозволить Збройним

Силам України стати більш екологічно свідомими, краще підготовленими до екологічних викликів та зберегти довкілля для майбутніх поколінь.

Для формування відповідальності за екологічну безпеку у майбутніх офіцерів необхідно 1) розробити та впровадити комплексну програму формування екологічної компетентності майбутніх офіцерів; 2) забезпечити методичне та ресурсне забезпечення навчального процесу з екології; 3) залучати до викладання екологічних дисциплін фахівців з екології, природокористування та екологічного права; 4) проводити масові заходи з питань екології та військової діяльності; 5) співпрацювати з природоохоронними організаціями та органами державної влади з питань екології тощо.

Висновки. Екологічна компетентність – це невід’ємна складова професійної підготовки майбутніх офіцерів. Її формування – це запорука збереження довкілля, підвищення обороноздатності країни та підтримки іміджу Збройних Сил України.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в узагальненні зарубіжного досвіду екологічної підготовки майбутніх офіцерів у військових навчальних закладах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білик Л. І. Теоретико-методичні основи формування екологічної відповідальності студентів у сис-

темі виховної роботи вищого технічного навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Черкаси, 2005. 51 с.

2. Герасимчук О.Л. Формування екологічної компетентності майбутніх гірничих інженерів у процесі професійної підготовки: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Житомир, 2015. 282 с.

3. Головня Ю. І., Ільченко В. М., Трубей О. М. Екологічний брендинг в умовах сталого розвитку економіки. Ефективна економіка. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7224>, с. 52

4. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. К.: Лібра, 2001. 400 с.

5. Сваричевська А.П. Педагогічні умови формування екологічної компетентності офіцерів цивільного флоту засобами інтерактивних технологій. Інноваційна педагогіка. 2019. Випуск 15. Т. 2. С. 143-147.

6. Трофімчук Н. В. Методологія формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами інтегративного підходу. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2021. № 41. Том 3. С. 238-245.

7. Orel S., Durach V., Sjoma B. Requirements for the environmental protection officer of the Ukrainian Armed Forces in view of NATO guidance documents. *Environmental Problems*. 2021. V.6, № 2, p.78-83.